

บทที่ 4

เศรษฐกิจจีนในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์

: สมัยอาณาจักรที่ 3

(ค.ศ. 1368 – 1911)

1. เศรษฐกิจสมัยราชวงศ์หมิง (Ming Dynasty, ค.ศ. 1368 – 1644)

ภายใต้การนำของจูหยวนจิ้ง (Chu Yuan-chang, 1328-1398) หัวหน้ากบฏชาวจีน ใน ค.ศ. 1368 เขาสามารถล้มล้างราชวงศ์หยวนได้สำเร็จ และเป็นผู้สถาปนาราชวงศ์หมิง ซึ่งเป็นชาวจีนจีนปกครองประเทศอีกครั้งหนึ่ง พระองค์โปรดให้ย้ายเมืองหลวงไปยังนานกิง ซึ่งอยู่ใกล้แหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของดินดอนปากแม่น้ำแยงซี แต่ในรัชสมัยจักรพรรดิหย่งโล่ (Yung-lo, 1403-1424) ได้ทรงย้ายเมืองหลวงกลับไปยังกรุงปักกิ่ง และในระหว่างรัชสมัยจักรพรรดิหย่งโล่ และจักรพรรดิซวนจง (Xuan-tsung) ราชวงศ์หมิงมีอำนาจสูงสุด

1.1 ระบบที่ดินและการเกษตร

ระบบที่ดินก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชากรในสมัยต้นของราชวงศ์หมิงรัฐบาลทำหน้าที่ควบคุมที่ดินและประชากรโดยการปฏิบัติตามประเพณีที่เป็นมา ในการรังทะเบียนที่ดินและประชากรใน ค.ศ. 1393 นับได้ประมาณ 10 ล้านครัวเรือน และพลเมือง 60 ล้านคน ทะเบียนประเภทนี้เป็นแบบย่อไม่เหมือนกับสำมะโนครัวสมัยใหม่สำหรับจำนวนประชากรมีไม่มากกว่าสมัยฮั่น

1.1.1 ระบบที่ดิน : ในรัชกาลแรกๆ จักรพรรดิได้ทรงแบ่งที่ดินให้แก่ชาวนาที่ยากจน และให้มีการจดทะเบียนที่ดินใหม่ในปี ค.ศ. 1393 การบังคับให้มีการจดทะเบียนที่ดินก็เพื่อป้องกันมิให้คนร่ำรวยหลีกเลี่ยงภาษีที่ดิน จากทะเบียนที่ดินในปี ค.ศ. 1393 ได้ให้ตัวเลขจำนวนที่ดินที่เพาะปลูกโดยประมาณ 129 ล้านเอเคอร์ จำนวนที่ดินทั้งหมดถูกแบ่งออกเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐหลายแบบและกรรมสิทธิ์ของประชาชนซึ่งจะซื้อหรือขายก็ได้ ที่ดินถือครองแต่ละแห่งจะถูกจำแนกตามชนิดและประสิทธิภาพในการผลิต และการเก็บภาษีกก็เก็บตามนั้น (Fairbank and Reischauer, 1978, p. 187.)

1.1.2 การกระจุกตัวของที่ดินและการเริ่มต้นของค่าเช่าที่เป็นเงิน (money rent) : ปัญหาที่ดินยังคงเป็นปัญหาที่สำคัญในสมัยราชวงศ์หมิง แม้รัฐจะได้แบ่งที่ดินให้ชาวนาที่ยากจนในสมัยต้น ๆ ดังกล่าวแล้ว แต่รัฐก็ได้เปิดช่องทางให้ขุนนางเจ้าของที่ดินขยายที่ดินของตนให้ใหญ่ขึ้น ในสมัยราชวงศ์หมิง จักรพรรดิ พวกขุนนาง และข้าราชการ พยายามที่จะยึดและถือครองที่ดินขนาดใหญ่ การถือครองที่ดินขนาดใหญ่ของเอกชนเรียกว่า *chuang-t'ien* หรือ *plantations* ซึ่งปรากฏว่าที่ดินของครัวเรือนจักรพรรดิใหญ่ที่สุด และในสมัยหนึ่งราชสำนักเป็นเจ้าของที่ดินเพาะปลูกถึง 37,000 ไร่ ญาติของจักรพรรดิและขันทีคนโปรดเป็นเจ้าของที่นา 332 แห่ง และมีที่ดินรวม 33,000 ไร่ ที่ดินของพวกกวาง โทว และซำรับใช้ปกติมีจำนวนรายละประมาณ 100 ไร่ บ่อยครั้งที่ดินเพิ่มขึ้นโดยการซื้อ การพระราชทานให้ของจักรพรรดิ หรือการยึดโดยบังคับ ส่วนใหญ่ได้จากการบังคับซื้อหรือโดยวิธีที่ผิดกฎหมาย ชาวนาเจ้าของที่ดินซึ่งอยู่ติดกับที่นาขนาดใหญ่ มักถูก “ซักชวน” ให้ขายที่ดินให้แก่เจ้าของไร่นาขนาดใหญ่ ในราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาด ถ้าปฏิเสธก็มักจะถูกใช้กำลังข่มขู่ไปจากที่ดินของตนเอง การกระจุกตัวของที่ดินแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งถึงความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจน ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำแยงซีตอนล่างซึ่งเป็นเขตที่มั่งคั่งที่สุดของจีน เมื่อถึงต้นศตวรรษที่ 17 จากภาษีที่หนักมาก ทำให้ชาวนาอิสระรายเล็ก ๆ “จำต้องขายบุตรของตนเพื่อนำเงินมาจ่ายภาษี หากไม่สามารถจ่ายภาษีได้ครบพวกเขาก็ต้องละทิ้งที่นาของตนและปล่อยทิ้งร้างไว้” ชาวนาผู้เช่าจำนวนมากยิ่งแย่กว่า ตามคำอ้างของ Ku Yen-wu (1613-1682), นักวิชาการผู้รักชาติ : “ $\frac{1}{10}$ ของประชาชนแห่งซูโจว เป็นเจ้าของที่ดิน และที่เหลือไม่มีที่ดิน รวมทั้งชาวนา 9 คนจากทุก ๆ 10 คน ในภูมิภาคแยงซีตอนล่างเป็นชาวนาผู้เช่า” เขายังได้อธิบายต่อไปอีกว่าแต่ละปีชาวนาผู้เช่าคนหนึ่งเก็บเกี่ยวครั้งเดียวในฤดูใบไม้ร่วง และจัดเก็บข้าวเปลือกได้ 1-3 หาบต่อโหม่ว แล้วต้องจ่ายเป็นค่าเช่าเป็นจำนวน 0.8 - 1.3 หาบ ขณะที่ต้นทุนการเพาะปลูกต่อโหม่วเป็นเงินประมาณ 1 พวง ดังนั้นหลังหักค่าใช้จ่ายแล้ว ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้น้อยกว่า 1 หาบต่อโหม่ว จึงเป็นธรรมดาที่ว่าหลังจ่ายค่าเช่าแล้วเขาต้องขอทานอาหารในวันรุ่งขึ้น สถานการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าที่ดินถูกกระจุกอยู่ในมือคนเพียงไม่กี่คนอย่างไร จนกระทั่งสิ้นราชวงศ์หมิง (Jian Bozan, 1981, pp. 72-73. และ Dun Jen Li, 1978, pp. 207-208.)

ในช่วงระยะนี้ที่ดินส่วนใหญ่ถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ที่ดินของรัฐบาล (government land) และที่ดินของประชาชน (People's land) ประเภทแรกประกอบด้วย $\frac{1}{7}$ ของที่ดินที่เพาะปลูกได้ทั้งหมดในซูโจวและสูงเจียง รัฐบาลถือครองที่ดิน 15 แปลงต่อทุก ๆ 1 แปลงที่ประชาชนถือครอง ภาษีที่ดินบนที่ดินของรัฐบาลถูกเก็บ 5.3 sheng ต่อโหม่ว และบนที่ดิน

ของประชาชนเก็บ 3.8 sheng ต่อโหม่ว นอกจากนี้ยังมีที่ดินประเภทอื่น ๆ เรียกว่า “heavy-rent-land” และ “confiscated land” ถูกเก็บภาษีหนักมาก ในบางแห่งเก็บ 4 dou (1 dou = $\frac{1}{10}$ หาบ) หรือสูงถึง 1 หาบต่อโหม่ว และการจัดเก็บภาษีเป็นการจัดการภายใต้สิ่งที่เรียกว่า All-in-One Law (จะกล่าวต่อไป) ซึ่งเป็นการนำเอา money rent เข้ามาใช้ในจีน (Jian Bozan, 1981, p. 73.)

1.1.3 การเกษตรกรรม : โดยสภาพทั่วไปการดำเนินการเกษตรในสมัยหมิงก็ไม่ต่างจากสมัยที่ผ่านมา แต่ในสมัยนี้วิธีการทำนาเจริญขึ้นโดยเฉพาะในสมัยต้น ๆ โครงการ land reclamation ได้รับการส่งเสริม มีการปฏิสังขรณ์ระบบชลประทานให้ดีขึ้น มีการสร้างอ่างเก็บน้ำและคลองทอดน้ำเพื่ออำนวยความสะดวกในการคมนาคมและการเพาะปลูก ทำให้ภาคกลางและภาคใต้สามารถเก็บเกี่ยวผลได้มากขึ้น ทางภาคเหนือมีการเพาะปลูกข้าวสาลีและเกาเหลียง นอกจากนี้พื้นที่ปลูกข้าวก็ได้ขยายออกไป มีการลดภาษี ยกเว้นค่าเช่าที่ดินบ้าง และมีการจัดสรรเมล็ดพันธุ์ให้ฟรี ผลก็คือที่ดินซึ่งถูกปล่อยทิ้งไว้เนื่องจากสงครามในมณฑลชานตุง เหนอเป่ย์ เหนอหนาน และในที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลือง ได้ถูกใช้ปลูกข้าว และพืชผลอื่น ๆ อีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ ชาวนาก็มีการเลี้ยงปศุสัตว์เกือบทุกครวเรือน ที่สำคัญในสมัยหมิงก็คือได้มีตำราวิธีการทำนาซึ่งได้บรรยายวิธีการไว้โดยละเอียด และโดยเฉพาะการทอดน้ำและการชลประทานใช้แบบยุโรปในสมัยนั้นทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้การเกษตรสมัยหมิงจึงมีผลผลิตสูงขึ้นจากการขยายที่ดินทำนาและการชลประทานดังกล่าว

จากการค้นพบทวีปอเมริกาได้มีส่วนช่วยเพิ่มผลผลิตการเกษตรแก่จีน นั่นคือได้มีการนำเอาข้าวโพดมาปลูกเป็นครั้งแรกในจีนในปี ค.ศ. 1555 ซึ่งทำให้ชาวไร่นับหมื่นโดยเฉพาะทางภาคเหนือได้เริ่มหันมาปลูกมากขึ้น และเมื่อถึงตอนปลายสมัยราชวงศ์หมิงเกษตรกรรมก็เริ่มนิยมปลูกข้าวโพดมากกว่าข้าวเดือย ข้าวฟ่าง และข้าวสาลี นอกจากข้าวโพดแล้วยังมีมันเทศและถั่วลิสงซึ่งได้นำมาปลูกในจีนในศตวรรษที่ 16 อีกด้วย เนื่องจากว่าพืชทั้ง 2 ชนิดนี้สามารถปลูกได้ในที่ที่ไม่สมบูรณ์นักและกลายมาเป็นพืชอาหารที่สำคัญของจีน ในศตวรรษที่ 18 ชาวจีนผู้หนึ่งได้เขียนไว้ว่า “ไม่มีที่ไหนเลยไม่ว่าเหนือหรือใต้ ตะวันออกหรือตะวันตก ที่ไม่มีที่ปลูกมันเทศ ซึ่งมันขึ้นดีตามที่ดินปนทรายและในที่สูง ไม่ว่าฝนจะตกชุกหรือฝนแล้งก็ได้ผลทั้งสิ้น” (การรังต้น กู๊ดริจ, 2527, หน้า 109) เพราะฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่าพืชทั้ง 3 ชนิดมีผลเกี่ยวมาถึงการใช้ที่ดิน นิสัยการบริโภค และการเพิ่มผลเมืองด้วย

1.2 การพัฒนาการหัตถกรรม อุตสาหกรรม

ราชวงศ์หมิงได้ล้ำหน้าราชวงศ์ก่อน ๆ นี้ในการพัฒนางานหัตถกรรม เหตุผลสำคัญเนื่องจากการปลดปล่อยช่างฝีมือจากการมีฐานะกึ่งทาส และการถ่ายทอดเทคนิคงานฝีมือ

จำนวนมากจากดินแดนแถบตะวันตกในสมัยราชวงศ์หยวน (Jian Bozan, 1981, pp. 73-74.)

ความก้าวหน้าทางเทคนิคเกิดขึ้นในการถลุงเหล็ก การต่อเรือ การปั่นด้ายและทอผ้า การพิมพ์ และการผลิตเครื่องเงินและเครื่องปั้นดินเผา ความเชี่ยวชาญทางเทคนิคและเครื่องมือจำนวนมาก เป็นที่ต้องการสำหรับการดำเนินกิจการวิสาหกิจ อาทิ โรงงานเหล็กที่ซุนหัว ในมณฑลเหอเป่ย์ โรงพิมพ์ที่บี๋หลินหรือวูจิน และซูโจว ซึ่งใช้แท่นตะกั่วแบบเลื่อนไปมาหรือแบบไม้โรงงานสิ่งทอที่ซูโจวและหังโจว โรงงานทำแก้วที่ Yidu ในซานตง อู่ต่อเรือที่กวางตุ้ง และฟูเจี้ยนและโดยเฉพาะโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาขึ้นที่ซิงเตอเซินในเจียงซี ซึ่งจักรพรรดิสมัยหมิงได้เป็นผู้ริเริ่มตั้ง ก็ได้ผลิตงานนับหมื่น ๆ ชิ้นออกมาทุก ๆ ปี และใน ค.ศ. 1591 ผลิตได้ถึง 159,000 ชิ้น (Jian Bozan, 1981, p. 74.)

ในสมัยราชวงศ์หมิงรัฐบาลได้พยายามส่งเสริมด้านการหัตถกรรม อุตสาหกรรม ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ อุตสาหกรรมสิ่งทอ นอกจากได้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมทอผ้าไหม โดยประดับลวดลายลงบนผ้าแล้ว อุตสาหกรรมฝ้ายก็เป็นอีกกิจการหนึ่งที่ราชวงศ์หมิงส่งเสริม ได้มีการปลูกและทอผ้าฝ้ายทั่วทั้งจักรวรรดิ ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่เป็นที่นิยมกันเลย แต่แม้ชาวไร่จะไม่นิยมปลูกฝ้าย รัฐบาลก็ได้บังคับให้ทุกคนเฉลี่ยที่ทำการปลูกจนได้ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลเชื่อว่าฝ้ายจะมีประโยชน์อย่างมาก เพื่อสนับสนุนการปลูกฝ้ายค่าประกาศของทางราชการบางฉบับถึงกับได้สอนวิธีการปลูก ชี้แจงให้ทราบถึงผลได้จากการเพาะปลูก รวมทั้งรัฐบาลยอมให้ชาวไร่ส่งฝ้ายแทนการเกณฑ์แรงงานหรือเสียแทนส่วยอากรได้ ซึ่งจากมาตรการนี้ทำให้จีนได้กลายเป็นประเทศที่ผลิตฝ้ายได้มากชาติหนึ่งในศตวรรษที่ 16 การพัฒนาขั้นต่อมาก็คือเริ่มต้นศตวรรษที่ 16 ที่พวกพ่อค้าได้ติดต่อสั่งซื้อโดยตรงกับช่างปั่นด้ายและช่างทอผ้าในชนบท และในศตวรรษที่ 17 พวกช่างปั่นด้ายและช่างทอผ้าซึ่งเป็นชาวนาในชนบทได้รับเครื่องมือและวัตถุดิบจากพวกพ่อค้า ด้วยเหตุนี้ จึงได้กลายเป็นผู้ได้รับเงินค่าจ้าง (wage-earners)

ความก้าวหน้าของงานฝีมือในสมัยราชวงศ์หมิง เริ่มแสดงให้เห็นว่างานเหล่านี้ไม่อาจทำโดยปัจเจกชนหรือครัวเรือนปัจเจกชนอีกต่อไป และโดยทั่วไปได้ดำเนินงานในรูปการผลิตในโรงงาน (workshop production) ซึ่งวิธีการผลิตดังกล่าวได้เป็นมาตรฐานของระบบทุนนิยมที่สำคัญคือพวกช่างฝีมือได้รวมตัวกันเป็นสมาคมกิลด์ สมาคมช่างยังได้ช่วยรัฐบาลในเรื่องต่าง ๆ อาทิ การจดทะเบียนคนงาน และการจัดเก็บบรรณาการด้วย (Jian Bozan, 1981, pp. 74-75.)

สิ่งที่ได้แสดงถึงความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมอีกประการหนึ่งในสมัยหมิงก็คือ การที่ได้มีการทำสารานุกรมเป็นรูปเล่มเมื่อปี ค.ศ. 1637 ว่าด้วยอุตสาหกรรมเมล็ดพืช การ

สีข้าว ผ้า การข้อมสี โลหะทั้งห้า นาเกลือ หีบอ้อย ปั้นหม้อ หมัก แป้ง เป็นต้น จะเห็นได้ว่ามีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นหลายชนิด (การ์ริงตัน กู๊ดริจ, 2527, หน้า 245)

1.3 ระบบภาษี

ในตอนต้นราชวงศ์หมิงรัฐบาลได้ทำการเก็บภาษีตามประเพณีเก่าที่ได้ปฏิบัติตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 กล่าวคือ เก็บภาษีที่เรียกว่าภาษีคู่หรือเหลียงสุ่ยฝ่า (Double Tax) ซึ่งก็ได้แก่ภาษีที่ดิน ภาษีบุคคลและภาษีทรัพย์สิน แต่ในสมัยนี้ได้เปลี่ยนชื่อเรียกเป็นภาษีหน้าร้อนหรือเซี่ยสุ่ย (Summer Tax) ซึ่งเก็บในเดือน 8 จากพืชที่ปลูกเพิ่มเติมในระยะเวลาฤดูหนาว และเก็บเกี่ยวในตอนต้นฤดูร้อนโดยเฉพาะข้าวสาลีหน้าหนาว และภาษีฤดูใบไม้ร่วงหรือชิวสุ่ยหรือภาษีพืชผล (Autumn Grain Tax) ซึ่งเก็บในเดือน 2 โดยคิดว่าเป็นผลผลิตปลูกในหน้าร้อนที่แล้งมาเก็บเกี่ยวในฤดูใบไม้ร่วง ภาษีชนิดนี้เก็บจากข้าวแถบลุ่มแม่น้ำแยงซี (Fairbank and Reischauer, 1978, p. 187.) และเป็นภาษีที่เก็บแพงกว่าอีกประเภทหนึ่ง ภาษีทั้ง 2 นี้จะเก็บจากผู้ครอบครองที่ดินอยู่โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นเจ้าของหรือไม่ก็ตาม และเก็บปีละ 2 ครั้ง ดังกล่าว (ในสมัยราชวงศ์ถึงเก็บเดือน 6 และ 11) ภาษีที่นำมาจ่ายก็มีทั้งผลผลิตและการเข้ามาใช้แรงงานในกิจการสาธารณะของรัฐบาล

การภาษีในสมัยราชวงศ์หมิงเรียบร้อยกว่าในสมัยอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะมีสมุดเหลืองคือทะเบียนสำมะโนครัว และสมุดเกิลด์ปลาคือทะเบียนโฉนดที่ดิน นอกจากเสียภาษีข้าวแล้วในสมัยหมิงตอนแรกยังเก็บภาษีเป็นจำนวนแท่งโลหะเงิน และไหมเป็นม้วน 2 ครั้งต่อปีสำหรับภาษีผูกขาดของรัฐบาลจากใบชาและเกลือก็ยังคงเก็บอยู่ และถือว่าเป็นรายได้สำคัญของรัฐ สำหรับภาษีการค้าเก็บ 1 ใน 30 (ล. เสถียรสุด, 2516, หน้า 235) เนื่องจากสมัยหมิงตอนต้นยังคงออกเงินกระดาษเหมือนกับสมัยสูงและหยวน แต่เงินนี้จะนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินโลหะคือเงินทองแดง (copper cash) และเงินแท่ง (silver bullion) ไม่ได้ ดังนั้น เงินกระดาษจึงไม่มีค่าและเลิกใช้ไปใน ค.ศ. 1450 (Fairbank and Reischauer, 1978, p. 187.)

สำหรับแรงงานเกณฑ์นั้นรัฐบาลได้จัดระบบการทำงานตามระบบหลี่เจี๋ย (Li-Chia System) ซึ่งแผลงมาจากระบบสามหัวหน้า เนื่องจากประชาชนจะถูกแบ่งออกเป็นทหาร ช่างฝีมือ และพลเรือนซึ่งมีจำนวนมากที่สุด พวกนี้ขึ้นทะเบียนชื่ออยู่ในรายการภาษีครัวเรือนและที่ดินถือครอง สำหรับครัวเรือนถูกแบ่งออกเป็น 3, 5 หรือ 9 ชั้น (มีความสับสนมาก) และชายที่มีอายุระหว่าง 16 - 60 ปีต้องขึ้นทะเบียนทำงานให้รัฐด้วยการเป็นแรงงานเกณฑ์ปีหนึ่ง 30 วันนอกเหนือจากมีชื่ออยู่ในรายการภาษีครัวเรือนและที่ดินที่ถือครอง การทำงานจัดอยู่ภายใต้ระบบหลี่เจี๋ย หลักการระบบหลี่เจี๋ยก็คือการรวมครัวเรือน 110 ครัวเรือนเป็นหนึ่งหน่วย (หลี่ Li หรือหมู่บ้าน) ภายในหนึ่งหน่วยนี้แต่ละปีหนึ่งในสิบของครอบครัวชั้นนำเป็นผู้ควบคุม

ดูแลครอบครัวจำนวนหนึ่งในสิบของครอบครัว 100 ครอบครัวที่เหลือโดยรวมขึ้นเป็นเจีย (Chia) หรือส่วน รับผิดชอบต่อการช่วยแรงงานของท้องถิ่นในหนึ่งปี อย่างไรก็ตาม การเกณฑ์แรงงานนี้บางสมัยอาจจ่ายเป็นเงินเพื่อว่าจ้างคนอื่นต่อไปก็ได้

วิธีบังคับแรงงานอีกแบบหนึ่งที่สำคัญคือจุน - เหยาหรือการทำงานเท่า ๆ กัน เป็นการเกณฑ์แรงงานสำหรับชายฉกรรจ์เช่นกันคือทำงานที่กำหนดให้ในสถานที่ราชการ (หย่าเหมิน “Yamen”) หรือเสียเงินแทน นอกจากนั้นก็ยังมีกรบังคับแรงงานอื่น ๆ อีกรวมทั้งการทำงานไปรษณีย์ของรัฐบาลและในกองทัพหรือกองทหารประจำท้องถิ่น (Fairbank and Reischauer, 1978, p. 187.) นอกจากนี้ในตอนต้นสมัยหมิง ได้มีการออกกฎหมายควบคุมพวกพ่อค้าและช่างฝีมือเช่นกัน พวกพ่อค้าต่างตัวที่ยังตกค้างอยู่ในจีนคือพวกมงโกล ส่วนพวกช่างฝีมือมีจำนวนประมาณ 300,000 คน ต้องขึ้นทะเบียนและมารับใช้รัฐในเมืองหลวง ก็ถูกเกณฑ์แรงงานมาทำงานให้รัฐเป็นเวลา 3 เดือนทุกปี หรือจะต้องทำงาน 10 วันต่อเดือนถ้าหากพ่อค้าเหล่านี้อยู่ใกล้เมืองหลวง (ไพโรจน์ โปธิ์ไทร, 2517, หน้า 248 - 249)

อย่างไรก็ตามปัญหาการภาษีนี้เป็นปัญหาใหญ่ที่รัฐบาลทุกสมัยต้องเผชิญ เมื่อสังคมเจริญขึ้นระบบภาษีก็ยุ่งยากขึ้น โดยเฉพาะความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในระบบที่ดินและแรงงานก็เริ่มมาจากความผิดพลาดของทะเบียนท้องถิ่น การตัดสินบนเพื่อทำบัญชีให้ผิดไป การหนีภาษีของพวกครอบครัวชั้นนำและเพิ่มภาระให้แก่ครอบครัวที่ยากจน นอกจากนี้ความยุ่งยากอาจเกิดจากความซับซ้อนของรายการเสียภาษี แบบของการถือครองที่ดินที่ยุ่งยากเช่น สิทธิครอบครองที่ดินเป็นของคนหนึ่ง แต่สิทธิใช้หน้าดินเป็นของอีกคนหนึ่งซึ่งอาจให้เช่าต่อ เป็นต้น เพราะฉะนั้น การจัดเก็บภาษีที่ดินจึงยุ่งยากสำหรับภาษีแรงงานยิ่งสับสนและหละหลวมกว่าภาษีที่ดิน ภาระหนักในด้านแรงงานเกณฑ์ก่อให้เกิดการหลบหนีมากขึ้น เพื่อแก้ปัญหาเนื่องจากในสมัยศตวรรษที่ 16 ระบบเงินตรามั่นคงพอที่จะใช้แทนระบบการใช้สิ่งของและแรงงานแทนภาษีได้แล้ว รัฐบาลหมิงจึงได้พยายามที่จะทำให้ระบบภาษีสะดวกขึ้นโดยการรวมการเก็บภาษีให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเรียกว่าระบบเก็บรวบยอดหรืออีเดียวเปียนฝ่า (Single whip system)

1.4 การปฏิรูประบบภาษีตามกฎหมายรวบรวมยอด

ในสมัยหมิงการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งคือการปฏิรูประบบภาษี ซึ่งถือว่า ภาษีเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจ การปฏิรูปตามกฎหมายรวบรวมยอดนี้ได้กระทำกันในช่วงระยะเวลาปี ค.ศ. 1522 - 1619 นั่นคือ ประกอบด้วยแนวโน้มสำคัญ 2 แนวคือ การรวบรวมรายการเสียภาษีต่างๆ ภายใต้หนึ่งหรือ 2 - 3 หัวข้อ และเก็บภาษีเป็นโลหะเงิน (silver) หรือเงินเหรียญ การปฏิรูปประกอบด้วย

(1) การปฏิรูปขั้นพื้นฐาน คือ การปรับปรุงระบบการแบ่งที่ดินให้ง่ายเข้า เพื่อให้อัตราภาษีที่ดินที่มีมากมายน้อยลงเหลือเพียง 2 หรือ 3 อัตรา

(2) การปฏิรูปขั้นที่ 2 คือ การรวบรวมรายการเสียภาษีที่ปฏิบัติอยู่เป็นภาษีอันเดียวกัน บางครั้งเป็นการรวมเอาภาษี 30 หรือ 40 ชนิดต่าง ๆ กัน เข้าเป็น 2 - 3 รายการ และบริการแรงงานได้ถูกรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

(3) การปฏิรูปขั้นที่ 3 คือ ทั้งภาษีที่ดินและบริการแรงงานที่สำคัญบางครั้งได้ถูกรวมเป็นรายการเดียว

(4) การปฏิรูปขั้นสุดท้าย คือ การกำหนดวันที่จัดเก็บภาษี รวมทั้งกลไกในการจัดเก็บ ทั้งนี้ เพื่อลดโอกาสในการที่จะทุจริตและฉ้อฉล และที่สำคัญการกำหนดอัตราภาษีจะกระทำกันทุกปีแทนวิธีที่ปฏิบัติอยู่เดิมซึ่งกำหนด 10 ปีต่อครั้ง วิธีกรณนี้ได้ถือเป็นหลักสำคัญในการเสียภาษีมาจนกระทั่งสิ้นสุดระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

แม้ว่าการปฏิรูปประเภท “รวบยอด” เป็นเพียงขั้นตอนส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่โครงสร้างระบบภาษีที่ทันสมัย แต่ผลดีอย่างน้อยก็เป็นการช่วยให้พ้นจากสภาพความสับสนวุ่นวายที่เกิดขึ้นในขณะนั้นได้ ภายหลังจากการปฏิรูปรัฐได้ใช้รายรับจากภาษีที่เป็นเงินจ่ายค่าจ้างให้แก่แรงงานรับจ้าง ผู้ซึ่งได้ทำหน้าที่บริการแรงงานซึ่งแต่เดิมเป็นหน้าที่ของสามัญชน การปฏิรูปตามกฎรวบยอดนี้ยังได้ยกเลิกการจ่ายเงินภาษีทางอ้อมโดยผ่านหัวหน้าส่วนและหัวหน้าหมู่บ้านอีกด้วย โดยให้ผู้เสียภาษีใส่เงินภาษี (tax silver) ลงใน “กำป็นเงิน” โดยตรงต่อหน้าเจ้าหน้าที่เก็บภาษีของรัฐบาลและรับใบรับเงินจากเจ้าหน้าที่เป็นหลักฐาน

สรุปได้ว่าการปฏิรูปภาษีแบบรวบยอด เป็นการแสดงถึงความเจริญของระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตรา นอกจากนี้ในตอนปลายสมัยหมิงการไหลเข้ามาของโลหะเงินจากต่างประเทศ เป็นจุดเริ่มต้นให้เงินมีจำนวนเหรียญเงินมากขึ้น เพื่อใช้เป็นเงินตราสำหรับการแลกเปลี่ยนและเพื่อเสียภาษีด้วย

1.5 ความเจริญของการคมนาคมขนส่งและการค้า

การพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งในสมัยหมิง ได้แก่ ความก้าวหน้าในด้านการขนส่งและการค้า

ในด้านการขนส่ง : สิ่งที่รัฐบาลหมิงให้ความสนใจมากที่สุดประการหนึ่งคือการขนส่งข้าวที่ชำระเป็นภาษี (Tax Grain หรือที่นักเขียนตะวันตกเรียกว่า tribute rice) จากผางข้าวแถบลุ่มแม่น้ำหวายและแม่น้ำแยงซีตอนล่าง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของประเทศมายังเมืองหลวงคือปักกิ่ง เนื่องจากการขนส่งทางทะเลแถบมณฑลซานตง มักถูกรบกวนจากโจรสลัดญี่ปุ่นและค่าขนส่งสูงมาก ดังนั้น จักรพรรดิหย่งโล่จึงโปรดให้ขุดคลองเชื่อมระหว่างแหลม

ขานตุงทางตะวันตก ซึ่งจักรพรรดิคุบไลข่านได้สร้างขึ้นครั้งแรกอันเป็นส่วนหนึ่งของระบบคลองหลวงใหญ่สายที่ 2 การขุดคลองเชื่อมนี้ทำให้เรือกินน้ำตื้นกว่า 3,000 ลำได้ใช้เส้นทางคลองนี้ เป็นการช่วยในการขนส่งข้าวที่เป็นค่าภาษีให้สะดวกขึ้น ดังนั้น หลัง ค.ศ. 1415 การขนส่งข้าวทางทะเลก็ล้มเลิกไป และในสมัยจักรพรรดิองค์ต่อ ๆ มาได้ใช้กองทหารพื้นเมือง (local garrisons) เป็นหน่วยขนส่งข้าวดังกล่าวแทน ทำให้ต้องเพิ่มจำนวนจาก 120,000 คน เป็น 160,000 คน จากทศวรรษ 1430 เป็นต้นมาระบบใหม่นี้ทำให้การขนส่งข้าวเป็นเสถียรไป ยังเมืองหลวง ปกติสามารถขนส่งได้กว่า 3 ล้านถังทุกปี และบางครั้งมากขึ้นถึงประมาณ 5 ล้านถัง (Fairbank and Reischauer, 1978, pp. 204-205.)

ในด้านการค้า : ในสมัยหมิงเมืองการค้าขนาดใหญ่ได้เกิดขึ้น 33 แห่ง รวมทั้งปักกิ่งและนานกิง จากความเจริญของปักกิ่งและจากการขุดคลองทำให้การค้าระหว่างจีนเหนือและจีนใต้เป็นไปอย่างสะดวกและเจริญก้าวหน้า การค้าในบริเวณแม่น้ำแยงซีและในจินตอนใต้เพิ่มปริมาณขึ้น ดังจะเห็นได้จากพ่อค้าใน 6 ตำบลทางใต้สุดของมณฑลอันฮุยได้ขยายการค้าขายออกไปยังมณฑลอื่น ๆ พวกพ่อค้าเหล่านี้รวมกันอยู่รอบ ๆ เมืองซูโจวและมีชื่อเรียกว่า “พ่อค้าซินอัน” (Hsin-an merchants) พวกพ่อค้าเหล่านี้จะทำการขายสินค้าทุกชนิด และมักจะมีความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับพวกเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้เพราะเมื่อการค้าขายตัวออกไป ก็ย่อมต้องอาศัยความคุ้มกันจากผู้มีอำนาจมากขึ้น

ในสมัยหมิงสินค้าที่ผลิตจากงานฝีมือสำหรับตลาดใหญ่และหัตถกรรมขนาดใหญ่เจริญขึ้น ซิงเตอเซินได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางการผลิตเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องถ้วยชาม ซึ่งเป็นสินค้าที่มีความสำคัญขึ้น โดยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาจีนในการใช้สีเคลือบ “สามสี” คือ สีเขียว เหลือง และสีอมม่วง ทำให้เครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์หมิงเป็นที่นิยมสูงสุดและเป็นที่ต้องการของพ่อค้าชาวยุโรป และพวกเขาเรียกว่า “chinaware” สำหรับซูโจวก็เป็นศูนย์กลางการค้า การเงิน และอุตสาหกรรมแปรรูป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทอและข้อมไหม แถบเมืองสูงเจียงก็เป็นศูนย์กลางการผลิตผ้าฝ้ายของสมัยหมิงตอนปลาย โดยอาศัยฝ้ายดิบจากมณฑลอื่น ๆ ทั้งทางเหนือและใต้ และเมื่อผลิตแล้วก็ส่งผลผลิตไปขายยังมณฑลเหล่านั้น ส่วนกะทะเหล็ก (iron pans คือหม้อสำหรับทำกับข้าวต้น ๆ หรือกะทะสำหรับทอดโดยวางบนไฟ) ของกวางตุ้งได้ถูกส่งออกไปขายอย่างกว้างขวางตลอดทั่วจีนไปยังโพ้นทะเลและถึงเอเชียกลางด้วย (Fairbank and Reischauer, 1978, p. 205.)

สิ่งที่แสดงถึงความเจริญทางด้านการค้าอย่างหนึ่งก็คือ การที่พวกพ่อค้าได้จัดตั้งสมาคมของตนขึ้นเป็นจำนวนมากในศตวรรษที่ 16 บางแห่งก็เป็นกิลด์ (Guild) ซึ่งเปิดให้แก่บุคคลที่ทำการค้าเดียวกัน บางแห่งก็เป็น hostels หรือสมาคมส่วนภูมิภาค (ลุงเซียงหู่)

สมาคมเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งขึ้นโดยเจ้าหน้าที่และพ่อค้าที่มาจากภูมิภาคเดียวกัน มณฑล อำเภอก หรือเมืองเดียวกัน และเปิดรับประชาชนที่มาจากมณฑลหรือเมืองเดียวกันดังกล่าว เพื่อเป็นศูนย์กลางติดต่อและช่วยเหลือกันในท้องที่ไกล ๆ องค์การทั้ง 2 รูปแบบนี้ได้พัฒนามาจาก กิลด์ในสมัยสูงและถั่ง (Jian Bozan, 1981, p. 75.)

การค้าต่างประเทศและการเข้ามาของชาวยุโรป : สมัยหมิงตอนต้น ๆ โดยเฉพาะ ในรัชสมัยจักรพรรดิหย่งโล่ การติดต่อกับต่างประเทศโดยเฉพาะในเรื่องการเดินเรือเพื่อค้าขาย เจริญขึ้นอย่างมาก แม้ว่าในระยะเวลาต่อมาจะงักไปบ้างก็ตาม แต่ในปลายสมัยหมิงการค้าทางเรือของจีนก็พัฒนามาขึ้นเรื่อย ๆ พ่อค้าจีนได้ไปค้าขายโพ้นทะเลมากขึ้น นั่นคือ การค้าต่างประเทศของจีนมิได้ผ่านคนกลางคือพ่อค้าอาหรับเช่นในสมัยสูงและหยวน ในทางตรงข้ามการค้าเกิดขึ้นเพราะพ่อค้าจีนซึ่งไปต่างประเทศนำสินค้าไปขายโดยเส้นทางเรือสำเภา แม้ว่ารัฐบาลหมิงและชิงในเวลาต่อมาให้การสนับสนุนการค้าน้อยมากและบางครั้งยังห้าม แต่การค้าต่างประเทศก็ยังคงเจริญต่อไปในรูปของสาขาของการค้าภายในประเทศ

ในตอนปลายสมัยหมิงพ่อค้าชาวยุโรปก็เริ่มให้ความสนใจกับประเทศจีน ในปี ค.ศ. 1514 เริ่มมีพ่อค้าชาวโปรตุเกสเดินทางเข้ามาติดต่อกับค้าขายยังฝั่งทะเลจีน แต่ชาวจีนไม่นิยมวิธีการติดต่อกับโปรตุเกสในระยะแรก ๆ จึงไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลจีน แต่ในทางปฏิบัติแล้วจากความช่วยเหลือของผู้มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องทำให้พ่อค้าโปรตุเกสยังคงทำการค้าในเมืองกวางตุ้ง หนึ่งไปต่อไป แต่จากความประพฤติกที่ไม่ดีของพวกนี้ทำให้ถูกไล่ออกไปในปี ค.ศ. 1522 จนถึง ค.ศ. 1544 เจ้าหน้าที่จีนที่กวางตุ้งจึงอนุญาตให้โปรตุเกสกลับเข้ามาตั้งศูนย์การค้าของตนได้ที่เมืองมาเก๊า ซึ่งโปรตุเกสได้ขอเช่าเป็นเมืองท่าของตนรวมทั้งเมืองอามอยในระหว่างปี ค.ศ. 1549 – 1559 โดยเสียเงินปีให้แก่ข้าหลวงเมืองกวางตุ้ง

นอกจากนี้สเปนก็ได้ติดต่อกับค้าขายกับจีนใน ค.ศ. 1557 ตามมาด้วยพวกดัตช์ใน ค.ศ. 1606 และอังกฤษใน ค.ศ. 1637 (Jian Bozan, 1981, p. 75.) สำหรับดัตช์นั้น เนื่องจากถูกโปรตุเกสกีดกัน ในปี 1624 จึงได้ไปตั้งหลักปักฐานที่ไต้หวัน และพยายามขับไล่อิทธิพลของโปรตุเกสออกไป ในช่วงนี้ดัตช์จึงต้องค้าแบบลักลอบอยู่จนถึง ค.ศ. 1717 จึงได้รับอนุญาตให้สร้างคลังสินค้าขึ้นที่กวางโจวได้ แต่นับว่าได้ผลน้อยเพราะจักรพรรดิได้อนุญาตให้เปิดเมืองท่าทั้งหมดค้าขายกับต่างชาติตั้งแต่ ค.ศ. 1685 แล้ว (ทวีป วรดิลก, 2524, หน้า 53) สำหรับอังกฤษมาถึงฝั่งทะเลจีนครั้งแรกใน ค.ศ. 1637 แต่กัตกงกันไม่ได้ อังกฤษจึงค้าขายอยู่ได้เพียงแค่อามอยหรือที่ไต้หวัน จนถึง ค.ศ. 1715 บริษัทอินเดียตะวันออกจึงได้รับอนุญาตให้เปิดคลังสินค้าขึ้นที่กวางโจว สำหรับรัสเซียก็พยายามติดต่อกับจีนในช่วง 1567 – 1619 แต่ก็

ไม่มตแวงเซนกน

กล่าวได้ว่าพ่อค้าชาวยุโรปเริ่มมีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมการค้าต่างประเทศของจีน โดยเฉพาะได้นำเงินเหรียญจากเหมืองสเปนในอาณานิคมในอเมริกาเข้ามาในจีน เงินเหล่านี้ถูกนำเข้ามาบ้างแล้วภายหลัง ค.ศ. 1571 โดยพ่อค้าจีนซึ่งได้รับเงินจากการค้ากับพ่อค้าสเปนในมะนิลา นอกจากนี้ยังถูกนำเข้ามาจากญี่ปุ่นโดยพ่อค้าจีน ปอร์ตุเกส และฮอลันดา ในศตวรรษที่ 16 และในเวลาต่อมาพ่อค้าจากยุโรปและเอเชียเป็นผู้นำเข้ามา และเงินเหล่านี้ก็ได้มีส่วนช่วยให้การใช้เงินเหรียญเป็นเงินสำหรับแลกเปลี่ยนในเมืองจีนตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์หมิงเป็นต้นมา

1.6 ความเสื่อมของราชวงศ์หมิง

ปลายสมัยราชวงศ์หมิง ปัญหาต่าง ๆ ที่ราชวงศ์ก่อน ๆ เคยประสบมาก็ได้เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน ในศตวรรษหลังรัชสมัยจักรพรรดิ Hsi-tsung (1621-1627) ความเสื่อมเริ่มปรากฏอย่างรวดเร็ว ใน ค.ศ. 1628 จักรพรรดิองค์สุดท้ายคือ ฉงเจิน (Ch'ung-chen, 1628-1644) จันทรกราชย์ ความเสื่อมได้เกิดขึ้นถึงขนาดที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ สาเหตุสำคัญเกิดจาก

(1) ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นปัญหาหลักที่สำคัญ รายได้ของรัฐบาลไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลหมิงมีแหล่งที่มาของรายได้ไม่มากเหมือนสมัยสูง และเก็บได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย มีการกดโงงทำให้รายได้ที่ควรเข้ารัฐกลับลดลง นอกจากนี้ก็ยังมีปัญหาค่าใช้จ่ายในสงครามที่เพิ่มขึ้น และที่สำคัญคือการกระจุกตัวของที่ดินในมือขุนนางและเจ้าของที่ดินรายใหญ่ ชาวนามักถูกขับไล่ออกจากที่ดินของตนทำให้ชาวนาไม่พอใจ ประกอบกับต้องรับภาระภาษีหนัก ทำให้ชาวนาที่เดือดร้อนรวมกันตั้งเป็นกองโจรต่อต้านรัฐบาล ก่อให้เกิดการปล้นสะดมทั่วประเทศ โดยเฉพาะใน ค.ศ. 1628 ได้เกิดเหตุพริกขี้หนูร้ายแรงในมณฑลส่านซี การกบฏของชาวนาจึงเกิดขึ้น ในช่วง ค.ศ. 1628 - 1635 การกบฏส่วนใหญ่เกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางครั้งได้ขยายมาทางตะวันออกไปยังเหอหนานและหูเป่ย์ และทางใต้ไปยังเสฉวน ใน ค.ศ. 1644 กบฏชาวนาที่นำโดยหลี่จื้อเฉิง (Li Tzu-ch'eng) สามารถบุกพิชิตปักกิ่งได้ ราชวงศ์หมิงจึงสิ้นสุดลงหลังจากปกครองจีนมาเป็นเวลา 277 ปี (Dun Jen Li, 1978, pp. 298-301.)

(2) ปัญหาการบริหาร การนำพวกชนที่เข้ามารับราชการมักจะได้รับ การต่อต้านจากพวกผู้ดีและบรรดาชาวจีน เนื่องจากพวกนี้มักเป็นพวกประจบสอพลอและคอร์รัปชัน นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากความอ่อนแอของกองทัพ ประกอบกับยังมีภัยอันตรายจากพวกโจรทางเหนือและทางใต้ จากสาเหตุเหล่านี้ สุดท้ายจึงทำให้ชาวแมนจู ซึ่งเป็นพวกต่างชาติได้เข้ามาปกครองจีนอีกครั้งที่ 2 อย่างไรก็ตาม การที่ชาวแมนจูได้เข้ามาปกครองจีนนั้นก็เป็ นผล

มาจากการทรยศของชาวจีนเอง ทำให้ชาวแมนจูสามารถปราบกบฏชาวนาของหลี่จื้อเฉิงลงได้ และสถาปนาราชวงศ์ชิงหรือแมนจู ปกครองจีนจนถึง ค.ศ. 1911

2. เศรษฐกิจสมัยราชวงศ์ชิงหรือแมนจู (Ch'ing Dynasty, ค.ศ. 1644 – 1911)

ในระหว่างปี ค.ศ. 1644 – 1911 เป็นช่วงเวลาที่จีนอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงหรือแมนจู ซึ่งเป็นราชวงศ์ต่างชาติดวงศที่ 2 ที่ปกครองจีน โดยมีจักรพรรดิองค์แรกคือ จุนจื่อ (Shun-chih, 1644-1661) แม้จะเป็นชาวต่างชาติแต่อาจกล่าวได้ว่าในช่วงครึ่งแรกของอายุราชวงศ์เป็นช่วงที่จีนมีความเจริญมากโดยเฉพาะในรัชสมัยของจักรพรรดิคางสี (K'ang-hsi, ค.ศ. 1661 – 1722) และสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง (Ch'ien-lung, ค.ศ. 1736 – 1795)

2.1 สถาบันทางเศรษฐกิจในระหว่างปี 1600 – 1800

ในประเทศเกษตรกรรมเช่นจีนนั้นที่ดินและแรงงานถือได้ว่าเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของรัฐ ทั้งนี้ เพราะวาระียบของประเทศส่วนใหญ่มาจากภาษีที่ดินและภาษีรัชชูปการ (ti-ting) รวมทั้งรายได้ที่ได้มาจากภาษีเกลือ ภาษีใบชา ภาษีขนอน ภาษีใบอนุญาตการค้า และอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามในช่วงครึ่งแรกของอายุราชวงศ์ กล่าวโดยทั่วไปรายรับไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างมากมายนัก ในสมัยจักรพรรดิจุนจื่อรายได้รายปีประมาณ 28 ล้านเทล ในสมัยจักรพรรดิคางสี ประมาณ 35 ล้านเทล ระหว่างสมัยจักรพรรดิยุงเจ็ง (Yung-cheng, 1723-1735) 40 ล้านเทล และสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงอยู่ในระหว่าง 43 – 48 ล้านเทล ตรงข้ามรายจ่ายรายปีอย่างคร่าวๆ 35 ล้านเทล (ค.ศ. 1765) รายได้เพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ ส่วนใหญ่ก็เนื่องมาจากพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นเล็กน้อย คือในปี ค.ศ. 1661 พื้นที่ที่สามารถเพาะปลูกได้มีทั้งหมด 549 ล้านโหม่ว และในปี ค.ศ. 1766 เพิ่มขึ้นเป็นเพียง 741 ล้านโหม่ว

2.1.1 ระบบที่ดินและการเกษตร : เนื่องจากการเกษตรเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจของจีน ดังนั้น ในการที่จะเข้าใจระบบเศรษฐกิจของประเทศจึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงระบบที่ดินสมัยชิง ซึ่งเป็นสถาบันที่ค่อนข้างสับสน ที่ดินในสมัยชิงอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทคือ (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, p. 75.)

(1) People's land ที่ดินของประชาชนซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 22 แบบ ตัวอย่างเช่น

- ที่ดินที่เป็นของพลเมืองเป็นส่วนตัว
- ที่ดินปลูกดินหม่อน
- ที่ดินที่เป็นหนอง บึง และที่ดินที่เป็นป่า เป็นต้น

(2) Official villas and fields ซึ่งแจกจ่ายให้แก่ครัวเรือนของ จักรพรรดิ บุคคลร่วมแซ่ของจักรพรรดิ และ bannermen

(3) Public land ตัวอย่างเช่น

- “educational” land ที่ซึ่งรายได้ต้องส่งให้แก่คลังของมณฑลเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษา
- sacrificial land ซึ่งรายได้ต้องส่งให้แก่พวกนักบวชลัทธิขงจื้อและใช้ในศาสนา
- ที่ดินเลี้ยงม้า, ที่ดินไถหว่านของจักรพรรดิ

(4) ที่ดินสำหรับอาณานิคมทหารในซินเกียงและมณฑลอื่น ๆ

เมื่อพูดถึงดินเพาะปลูกทั้งหมดในจีนแท้และแมนจูเรีย ในปี 1661 มี 549 ล้านหม่ว ปี 1685 มี 607 ปี 1724 มี 683 ปี 1753 มี 708 ปี 1766 มี 741 ปี 1812 มี 791 และ ปี 1833 มี 737 ล้านหม่ว ตามลำดับ ที่น่าสังเกตคือในปี 1833 พื้นที่ที่สามารถเพาะปลูกได้ลดลง ทั้งนี้เนื่องจากภัยธรรมชาติ

ในระบบเศรษฐกิจการเกษตร ที่ดินและประชากรไม่อาจแยกพิจารณาจากกันได้ ในตอนปลายสมัยหมิงและต้นสมัยชิงประชากรได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมาก รัฐจึงเผชิญกับปัญหาว่าอย่างไรจึงจะมีที่ดินให้แก่ประชากรทำกินพอเพียง และปัญหาที่ดินก็เป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลทุกยุคประสบอยู่ ในสมัยชิงนี้จึงได้มีการสละที่ดินส่วนหนึ่งของราชสำนักไปจัดสรรให้แก่ราษฎร และได้ประกาศว่าผู้ที่ทำการเพาะปลูกในที่ดินมาหลายชั่วคนแล้วมีสิทธิที่จะขายที่ดินนั้นได้ โดยไม่คำนึงว่าเจ้าของเดิมจะเป็นนายทุนอยู่ที่ใด และในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการขยายที่ดินโดยการทำการเกษตรตามไหล่เขา แต่ก็ได้ผลชั่วระยะสั้น ทั้งนี้เพราะว่าทำให้การเกษตรบนที่ราบประสบปัญหาจากระบบการปล่อยน้ำ

แต่อย่างไรก็ตาม เกษตรกรชาวจีนในสมัยชิงก็ยังได้ประโยชน์ที่ว่า ได้มีพืชผลที่ใช้ปลูกเป็นอาหารบริโภคและขายได้มาให้ปลูกมากขึ้น คือ นอกจากข้าวเดี่ย ข้าวโพด มันเทศ ถั่ว และยาสูบแล้ว หลัง ค.ศ. 1644 ก็ยังมีสับปะรดและน้อยหน่า หลัง ค.ศ. 1650 ก็มีมันฝรั่ง และเมื่อถึงศตวรรษที่ 18 ก็มีการปลูกพริกไทย ควินนิน น้ำเต้า และถั่วอื่น ๆ อีกหลายชนิด ซึ่งพืชผลเหล่านี้สามารถปลูกได้ในที่ที่ไม่มีน้ำได้ บางชนิดก็ปลูกตามคันคูนาหรือปลูกภายหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นเหตุให้มีการใช้ที่ดินได้ผลดียิ่งขึ้น เพิ่มจำนวนอาหารและเพิ่มกำไรให้แก่ชาวนาและพ่อค้า (คาร์ริงตัน กู๊ดริตซ์, 2527, หน้า 119 – 120)

2.1.2 ระบบภาษี : ภาษีที่ดินจัดได้ว่าเป็นภาษีที่สำคัญที่สุดในตอนต้นและตอนกลางสมัยชิง หลักเกณฑ์พื้นฐานในการจัดเก็บภาษีคือทะเบียนที่ดินและแรงงานปี 1646 ซึ่งระบุจำนวนพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดของประเทศ จำนวนโคตัวภาษีที่ดินและภาษีแรงงานที่จะจัดเก็บในทุกมณฑล จำนวนบุคคลที่จะต้องจ่ายภาษีแรงงานและโคตัวของรายรับที่จะ

ต้องส่งให้กองคลังจักรพรรดิ ภาษีที่ดินส่วนใหญ่ได้มาจากที่ดินของประชาชน ในการจัดเก็บ ภาษีก็มีทะเบียนที่ดินเรียกว่าสมุดเกสัดปลา (the Fish-scale Registers หรือ Yu-lin ts'e) แสดง เขตที่ดินทั้งหมดในแต่ละตำบล และทะเบียนสำมะโนครัวเรียกว่าสมุดเหลือง (the Yellow Registers หรือ Huang-ts'e) แสดงจำนวนผู้ใหญ่ที่จะต้องเสียภาษีทั้งหมดในทุกเขต

ในสมัยจักรพรรดิคางสี พระองค์ได้ลดภาษีที่ดินและภาษีรัชฎูฟซ์ ในระหว่างการ ครองราชย์ 44 ปีแรก พระองค์ได้ลดภาษีถึง 90 ล้านเทล และเฉพาะใน ค.ศ. 1712 ลดลง 33 ล้านเทล และพระองค์โปรดให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดเก็บภาษีเสียใหม่ ทั้งนี้ เพราะ พระองค์เห็นว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชาชนเร็วกว่าการเพิ่มขึ้นของพื้นที่เพาะปลูกจะไม่ใช่เป็น การยุติธรรมแก่ประชาชน จึงได้มีการออกกฤษฎีกาที่มีชื่อเสียง คือ โควต้าภาษี (Tax quota) หลักการคือ ให้กำหนดอัตราคงที่ของจำนวนพลเมืองโดยคิดเอาจากจำนวนพลเมืองที่มีอยู่ จริงในปี 1712 และไม่มีมีการเรียกเก็บภาษีอีกบนพื้นฐานของบุคคลที่เกิดภายหลัง ค.ศ. 1712 นั่นคือ ขึ้นทะเบียนผู้ต้องเสียภาษีแรงงานในปีนั้นในฐานะเป็นโควต้าที่ถาวรและกำหนดคงที่ สำหรับเก็บภาษีแรงงาน ดังนั้น ภาษีแรงงานจึงถูกรวมเข้ากับภาษีที่ดินอย่างซ้ำ ๆ ในปี 1716 กำหนดภาษีแรงงานในอัตรา 0.1064 เทล ต่อภาษีที่ดินที่ต้องเสีย 1 เทล

วิธีการจัดเก็บภาษีใช้ระบบรวบยอดเช่นเดียวกับสมัยหมิง โดยรวมภาษีทั้งหมดเป็น รายการเดียวกันและจ่ายปีละ 2 ครั้งในฤดูร้อนและฤดูใบไม้ร่วง การจ่ายภาษีฤดูร้อนปกติชำระ ระหว่างเดือน 2 - 5 และภาษีฤดูใบไม้ร่วงชำระกันระหว่างเดือน 8 - 11 ช่วงระยะเวลาทั้ง 2 ของการจ่ายภาษีนี้อาจต่างกันไปตามชื่อของ "The Upper Busy (Season)" และ "The Lower Busy (Season)" (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, p. 78.)

แต่เดิมหนึ่งเดือนก่อนการเรียกเก็บภาษีทั้งรายปี รัฐบาลท้องถิ่นจะส่งหนังสือไปให้ แก่ผู้เสียภาษีทุกคน เพื่อแจ้งจำนวนภาษีที่จะต้องจ่ายและกำหนดวันที่ต้องไปชำระ แต่มาใน ปี 1687 การปฏิบัติเช่นนี้ยกเลิกไปและให้ระบบหลักเจี่ยเข้ามาทำหน้าที่คอยเตือนผู้เสียภาษีให้ ทราบหน้าที่ของตนแทนการส่งหมายเรียกเก็บภาษีไปให้ ขบวนการนี้เรียกว่า "prompting the payment" ภาษีที่จ่ายก็เป็นพืชผลคือข้าวและเป็นเงิน โดยผู้เสียภาษีใส่เงินภาษีลงในหีบไม้ ต่อหน้าเจ้าหน้าที่ สำหรับภาษีข้าวก็ส่งไปให้โกดังที่รัฐกำหนดไว้

นอกจากภาษีที่ดินและภาษีแรงงานแล้ว ต่อมาก็มีภาษีท้องถิ่นเก็บใช้ในกรณีพิเศษ และเก็บเฉพาะในท้องถิ่นนั้น รวมทั้งยังมีภาษีเกลือ ชา สุรา แร่ การประมง โรงรับจำนำ ร้านค้า เป็นต้น เมื่อเกิดกบฏไถ่ผิง (1850 - 1865) ก็ได้มีการเพิ่มภาษีด่านขึ้นทุกเมือง และต่อมา การเก็บภาษีเป็นไปอย่างยุ่งเหยิง ไม่มีระเบียบแบบแผนเพราะเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นต่างเก็บตาม ใจชอบ

2.1.3 **รายรับและรายจ่ายของรัฐ** : รายรับที่สำคัญนอกจากมาจากภาษีที่ดินและภาษีแรงงานแล้ว ก็ยังมาจากภาษีรายการอื่น ๆ อีก เช่น ภาษีเสริมที่เรียกว่า huo-hao เป็นเงินส่วนที่จ่ายให้สำหรับการสิ้นเปลืองในการหลอมโลหะเงิน แต่เดิมเจ้าพนักงานปกครองเรียกเก็บเองอย่างผิดกฎหมาย ต่อมาจักรพรรดิยฺเหว่งจิ้งโปรดให้รัฐจัดเก็บเสียเอง (อัตราภาษี huo-hao ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 4 % หรือ 5 % - 20 % ของภาษีตามปกติเช่นภาษีที่ดิน) นอกจากนี้ก็มีรายรับจากภาษีอื่น ๆ รวมทั้งข้าวบรรณาการ ค่าเช่าจากที่ดินเพื่อการศึกษา ที่ดินปลูกยาสูบ รายได้จากภาษีเกลือ ภาษีขนอน ภาษีใบชา ภาษีใบอนุญาตการค้า เป็นต้น รายรับทั้งหมดของรัฐจนถึงสิ้นศตวรรษที่ 18 รวมทั้งสิ้นประมาณ 43 หรือ 44 ล้านเทล

ขณะเดียวกันรายจ่ายที่นับว่าเป็นรายการใหญ่ที่สุดคือค่าใช้จ่ายในกองทัพและเงินเดือนข้าราชการและอื่น ๆ ซึ่งรัฐบาลต้องจ่ายเงินถึง 20 ล้านเทลเป็นค่าจ้างและเงินเดือน นอกจากนี้ก็มีรายจ่ายอื่น ๆ รวมทั้งการบูรณะซ่อมแซมแม่น้ำ ลำคลอง เส้นทางน้ำ กิจการสาธารณูปโภค การศึกษา เป็นต้น เมื่อรวมรายจ่ายทั้งหมดของรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น ใน ค.ศ. 1795 แล้วเป็นจำนวน 35 ล้านเทล เมื่อเทียบกับรายรับ 43 หรือ 44 ล้านเทลแล้ว รัฐบาลในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงจึงมีงบประมาณเกินดุล 8 หรือ 9 ล้านเทลต่อปี (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, p. 79.)

2.1.4 **การเริ่มต้นของระบบทุนนิยมเดิม (Proto-capitalism)** : แม้ระบบเศรษฐกิจสมัยซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบการเกษตรเป็นหลัก แต่รูปแบบของระบบนายทุนนิยมเดิมซึ่งได้ฟักตัวมาในระหว่างศตวรรษที่ 15 และ 16 ก็ได้เริ่มพัฒนาไปอย่างช้า ๆ ในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงโรงงานช่างฝีมือขนาดเล็กและขนาดกลางจำนวนมากเกิดขึ้น รวมทั้งการเพิ่มขึ้นของการค้าผลผลิตการเกษตรในตลาดก็เกิดขึ้น ซึ่งนักประวัติศาสตร์คอมมิวนิสต์ของจีนก็ได้ยืนยันว่าแม้จะไม่มีผลกระทบของต่างชาติอย่างแรงกล้าจีนก็สามารถกลายเป็นประเทศทุนนิยมได้โดยตัวของมันเองย่อมเป็นไปได้ (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, p. 85.)

โรงงาน พิจารณาทั้งในแง่จำนวนและขนาด อาจพบได้ในอุตสาหกรรมการทอผ้าและเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งในอุตสาหกรรมการทำเหมือง เกลือ เหล็ก และทองแดง

(1) อุตสาหกรรมการทอผ้าไหม ได้มีการเลี้ยงไหมกันมากขึ้น เพราะเป็นสินค้าออกที่สำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะผ้าไหมทอผสมสี และทำให้สีกลมกลืนกันได้หรือต่างสี ซึ่งเป็นการผลิตที่ยากและประณีตมากเป็นที่นิยมอย่างยิ่งของชาวยุโรป ธุรกิจทอผ้าไหมมีศูนย์กลางอยู่ที่นานกิง ซูโจว ซังโจว และฮูโจว ในนานกิงมีเครื่องทอผ้าหรือหูกที่ใช้งานอยู่ถึง 30,000 เครื่องในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงและจักรพรรดิเจียชิ่ง (Chia-Ch'ing, 1736-1820) บาง

โรงงานมีเครื่องทอผ้า 400 – 600 เครื่องและจ้างคนงานกว่า 1,000 คน สำหรับชิวโจซึ่งมีเครื่องทอผ้าที่ใช้งานอยู่มากกว่า 10,000 เครื่อง ก็มีเอเจนต์จัดหางานเป็นการชั่วคราวสำหรับคนงานทั้งที่มีฝีมือและไร้ฝีมือ โดยจ่ายให้เป็นรายวัน สำหรับเซงตูในเสฉวนและกวางตุ้งในมณฑล กวางตุ้งเป็นแหล่งการทอผ้าไหมยกดอกเงินและทอง

(2) อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา เป็นงานฝีมืออีกอย่างหนึ่งซึ่งมีการพัฒนาในระดับที่ค่อนข้างสูงในระหว่างศตวรรษที่ 18 เนื่องจากเป็นที่ต้องการของตลาดในยุโรป ศูนย์กลางการผลิตที่มีชื่อคือชิงเตอเซินในเกียงสี ซึ่งมีเตาเผาที่เอกชนเป็นเจ้าของ 200 – 300 เตา โดยจ้างคนงานนับร้อย ๆ พันคน ซึ่ง 70 – 80 % ของชาวเมืองถ้าไม่ทำงานในโรงงานเตาเผา ก็ทำการค้าเครื่องปั้นดินเผา อย่างไรก็ตามก่อนสิ้นศตวรรษที่ 18 ปรากฏว่าความนิยมเครื่องปั้นดินเผาของจีนในยุโรปเริ่มลดน้อยลง เพราะสามารถผลิตเองได้พร้อมกับความต้องการ ส่วนในจีนนั้นแม้ว่าโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาจะเจริญอยู่ก็ตาม แต่จากปลายศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาก็เสื่อมลงจนเห็นได้ชัด ที่ร้ายแรงที่สุดคือ ใน ค.ศ. 1853 เมื่อเกิดกบฏไต้ผิง ทำให้โรงงานถูกทำลายไปสิ้น แม้จะมีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ในศตวรรษที่ 20 แต่การผลิตเครื่องปั้นดินเผาก็ไม่เจริญเหมือนแต่ก่อน

(3) อุตสาหกรรมเกลือ เป็นอีกธุรกิจหนึ่งที่มีการจ้างคนงานเป็นจำนวนมาก ในปี 1730 ในมณฑลเสฉวนมีบ่อเกลือ 2,319 บ่อ ในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงได้เพิ่มขึ้นเป็น 3,000 บ่อ การทำอุตสาหกรรมเกลือต้องการการลงทุนจำนวนมาก และโรงงานผลิตเกลือขนาดใหญ่บางแห่งก็ใช้คนงานถึง 300,000 หรือ 400,000 คน

(4) อุตสาหกรรมการทำเหมือง ที่เกิดขึ้นในเวลานั้นซึ่งมีการจ้างคนงานจำนวนมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมเหมืองถ่านหิน 13 แห่งในฮันเก้า ซึ่งจ้างคนงานมากกว่า 5,000 คน เหมืองทองแดงในยูนนานซึ่งดำเนินการโดยบริษัท 20 – 30 บริษัท ในระหว่างศตวรรษที่ 18 ทำการผลิตทองแดงได้ 14 ล้าน Chin ต่อปี (1 chin = 1.33 ปอนด์ หรือ 604.53 กรัม) เหมืองทองแดงขนาดใหญ่จ้างคนงาน 70,000 หรือ 80,000 คน ในขณะที่เหมืองขนาดเล็กจ้างคนงานราว ๆ 10,000 คน คนงานเหมืองทองแดงทั้งหมดในยูนนานมีจำนวนราว ๆ 1.1 ล้านคน อย่างไรก็ตามการทำธุรกิจเหมืองต้องใช้ทุนประมาณ 100,000 – 200,000 เทล ด้วยเหตุนี้ก็มีเพียงนักธุรกิจที่มั่งคั่งอย่างมากเท่านั้นที่จะสามารถทำธุรกิจนี้ได้

ดังนั้น ในยุคที่อิทธิพลตะวันตกเริ่มแผ่เข้ามาระบบทุนนิยมพื้นบ้านก็ได้เกิดขึ้นแล้วในประเทศจีน แม้โรงงานจำนวนมากยังคงอาศัยความชำนาญงานด้านฝีมือ (handicraft skill) เป็นปัจจัยการผลิตพื้นฐาน แต่โรงงานก็เป็นเจ้าของทุนจำนวนมากและสามารถจ้างคนงานมากพอประมาณเพื่อทำการผลิตสินค้าสำหรับตลาดผู้บริโภค และขั้นตอนนี้ก็เป็นการ

หนึ่งของการพัฒนาไปสู่ระบบโรงงานที่ใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นลักษณะของวิสาหกิจ
นายทุนสมัยใหม่

แนวทางอื่นของการพัฒนาระบบนายทุนนิยมเดิมคือการทำให้ผลผลิตการเกษตร
เข้าสู่ระบบการค้า คือเป็นการผลิตเพื่อการค้า พืชการเกษตรซึ่งอาจถูกใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับ
อุตสาหกรรมงานฝีมือได้ประโยชน์จากการที่ประชาชนนิยมมากขึ้น ตัวอย่างเช่นฝ้ายเป็นที่
ต้องการในตลาดผู้บริโภค ในเขตผลิตในสูงเจียง Tai-ts'ang และ T'ung-chou นั้น 70 - 80 %
ของชาวนบททำงานในการปลูกฝ้าย และเพียง 20 - 30 % ทำการปลูกข้าว ฝ้ายได้กลายเป็น
รายการการค้าที่สำคัญในตลาด ส่วนการปลูกต้นหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพของ 100,000 ครัว
เรือนในกวางตุ้ง ทั้งนี้เพราะสามารถทำกำไรในการค้า การปลูกยาสูบก็เป็นกิจการที่สำคัญอีก
อย่างหนึ่งครั้งหนึ่งของครอบครัวในเขตการปลูกยาสูบในกวางสีทำงานในธุรกิจนี้ และ 60 - 70 %
ของที่ดินในฟูเกี้ยนใช้ปลูกยาสูบ และการปลูกอ้อยในไต้หวันก็เป็นการผลิตการเกษตรเพื่อการ
ค้าที่ให้ผลกำไรดี

แม้กระนั้นเมื่อพูดถึงเศรษฐกิจจีนทั้งหมดการผลิตการเกษตรเพื่อการค้าหรือการจัด
ตั้งโรงงานฝีมือรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็ยังเป็นเพียงส่วนน้อยของระบบเศรษฐกิจที่ยังคง
เป็นการเกษตร แต่อย่างไรก็ตามเมล็ดพันธุ์ของระบบทุนนิยมเดิมก็ได้หว่านลงเรียบร้อยแล้ว
การพัฒนาระบบทุนนิยมที่ล่าช้าส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการเน้นหนักในระบบเศรษฐกิจการ
เกษตรแบบดั้งเดิม และเนื่องจากทัศนคติที่ไม่เต็มใจของรัฐบาลชิง ที่มีความกลัวว่าการจ้าง
คนงานจำนวนมากในเมืองแร่หรือวิสาหกิจอื่น ๆ อาจก่อให้เกิดเป็นองค์กรรมวลชนที่ต่อต้าน
รัฐบาล สรุปได้ว่าการเริ่มต้นของระบบทุนนิยมได้เกิดขึ้นแล้ว แม้ว่าในระยะแรกเริ่มมันยัง
อ่อนแออยู่ก็ตาม

2.2 ความสัมพันธ์กับตะวันตก : กิจกรรมการค้า

ชาวยุโรปได้เริ่มรู้จักและเดินทางเข้ามาในประเทศจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน มา
ถึงสมัยหมิงก็มีพ่อค้าชาวปอร์ตุเกสได้เดินทางเข้ามาค้าขายกับจีน รวมทั้งชาวสเปนด้วย มาถึง
สมัยชิงพ่อค้าฮอลันดาและอังกฤษ รวมทั้งรัสเซียและสหรัฐอเมริกาจึงเริ่มเข้ามาติดต่อ โดยที่
จีนยอมให้เปิดเมืองท่ากวางตุ้งแต่เพียงแห่งเดียวสำหรับติดต่อกับต่างชาติ ในระหว่างศตวรรษ
ที่ 16 - 17 การค้าของฮอลันดาแถบเอเชียเจริญมาก แต่มาถึงศตวรรษที่ 18 อังกฤษเข้ามามี
อำนาจแทน อังกฤษได้เริ่มมาตั้งสถานีการค้าที่กวางตุ้ง ในปี 1699 กิจกรรมการค้าของอังกฤษ
ดำเนินการโดยบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ และภายหลังปี 1750 การค้าของจีนส่วน
ใหญ่เป็นการค้ากับอังกฤษ สำหรับสหรัฐอเมริกาได้เดินทางมาค้าขายกับจีนที่กวางตุ้งในปี 1785
แต่อุปสรรคสำคัญในการค้าของอเมริกากับจีน คือ การขาดเงินทุนและขาดการสนับสนุนจาก

รัฐบาลอย่างเช่นพ่อค้าอังกฤษ และอเมริกาก็ไม่มีสินค้าที่จีนต้องการโดยตรง ส่วนรัสเซียนั้น หลังจากการทำสัญญาเคียตคาในปี 1727 แล้ว การค้าทางบกระหว่างจีนกับรัสเซียเจริญมาก แต่สำหรับการค้าทางเรือที่จีนไม่ยอมให้รัสเซียมาค้าขายจนกระทั่งปี 1858 จีนจึงยอมเปิดเมืองทำให้รัสเซียมาค้าทางเรือได้ (สมบูรณ์ ธรรมครองอาตม์, 2527, หน้า 8)

2.2.1 การวางกฎเกณฑ์การค้า : การค้าในเขตเมืองท่าของจีนตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นไปตามระบบที่เรียกว่า โคะหอง (Cohong) สมาคมโคะหองคือ สมาคมพ่อค้าซึ่งประกอบด้วยบริษัท 6 - 12 บริษัท ซึ่งรับผิดชอบในการค้ากับชาติตะวันตกและควบคุมการค้าโดยตรง สมาคมพ่อค้านี้จะเป็นผู้บริหารงานแทนรัฐบาล โดยรับผิดชอบต่อรัฐบาลในการรักษาความปลอดภัยของพ่อค้าต่างชาติเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าและเป็นตัวกลางในการติดต่อระหว่างรัฐบาลกับพ่อค้าต่างชาติ การเก็บภาษีสินค้าขาเข้าและขาออกอยู่ในอำนาจของผู้บัญชาการโคะหองซึ่งเรียกว่า ฮอปโปะ (Hoppo) ฉะนั้น ความสำคัญของระบบโคะหองคือการควบคุมรับผิดชอบในการค้า ซึ่งก็ลดกั้นการค้าเสรีให้เหลือน้อยมาก

ดังนั้น การค้าต่างประเทศส่วนใหญ่ทำกันผ่านเมืองท่าเพียงแห่งเดียว และอยู่ในความควบคุมของสมาคมโคะหอง ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่าพ่อค้าสำหรับรักษาความปลอดภัย พ่อค้าหองเหล่านี้ได้รับอำนาจผูกขาดการค้ากับต่างประเทศแทนรัฐบาล โดยต้องมอบเงินให้แก่รัฐบาลก่อนหนึ่งเป็นการตอบแทน ดังนั้น ในศตวรรษที่ 18 ระบบการค้าหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าระบบกวางตุ้งจึงเป็นระบบผูกขาดการค้าโดยสมาคมโคะหอง ซึ่งพ่อค้าต่างชาติต้องยอมทำตามกฎข้อบังคับของจีนแม้จะไม่เต็มใจนักก็ตาม ทั้งนี้เพราะว่าการค้าใบชาที่ใหม่จากจีนให้ผลกำไรอย่างมาก

การค้าระบบกวางตุ้งตลอดศตวรรษที่ 18 ดำเนินไปในลักษณะที่ส่วนใหญ่จีนเป็นฝ่ายได้เปรียบ คือสินค้าออกมากกว่าสินค้าเข้า แต่ต้นศตวรรษที่ 19 เหตุการณ์ได้เปลี่ยนเป็นตรงข้าม นั่นคือ หลังปี 1826 จีนเริ่มเสียเปรียบในระหว่างปี 1831 - 1833 เงินเกือบ 10 ล้านเทลไหลออกนอกจีน สาเหตุที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้าประการหนึ่งก็คือ ฝิ่น (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, p. 214.) ซึ่งการค้าฝิ่นเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้จีนต้องเปิดประเทศต่อชาวยุโรป และเปลี่ยนสภาพจากความเป็นอาณาจักรกลางมาเป็นประเทศกึ่งอาณานิคมในเวลาต่อมา

การค้าฝิ่นได้ทำกำไรให้แก่พ่อค้าต่างชาติอย่างมาก การค้าฝิ่นได้เริ่มจากเขตแหลมมาเก๊า แล้วขยายไปยังอาณานิคมเมืองกวางตุ้ง โดยพ่อค้าอังกฤษผูกขาดฝิ่นจากอินเดีย อเมริกาและฝรั่งเศสขนฝิ่นจากตุรกีและเปอร์เซีย นำเข้ามาทำให้คนจีนติดฝิ่นกันมาก การค้าฝิ่นได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นตามลำดับ เช่น ในปี 1729 มีฝิ่นเข้ามาขายในจีน 200 หีบต่อปี

(1 หีบหนัก 133 – 134 ปอนด์) มาในปี 1769 ฝิ่นที่นำเข้ามาปีละ 1,000 หีบ มาถึงช่วงปี 1800 – 1820 ปีละประมาณ 4,500 หีบ ระหว่างปี 1820 – 1830 ปีละกว่า 10,000 หีบ เพิ่มขึ้นสูงสุดในระหว่าง 1838 – 1839 เป็นจำนวน 40,000 หีบ (Immanuel C.Y. Hsu, 1970, p.215.) การเพิ่มขึ้นก็เนื่องจากการยกเลิกการผูกขาดการค้ากับจีนของบริษัทอินเดียตะวันออกในปี 1834 และหลังปี 1832 แล้วในการค้ากับจีน ต่างประเทศใช้ฝิ่นเป็นสื่อกลางในการซื้อขายแทนเงิน และฝิ่นก็เป็นสินค้าสำคัญของอังกฤษที่ใช้รักษาดุลการค้ากับจีน

เมื่อการค้าขายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐบาลต่างชาติต้องการที่จะให้มีการค้าโดยตรงอย่างเสรี โดยไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของสมาคมโคโหง อังกฤษเป็นประเทศแรกที่ได้เรียกร้องให้มีการยกเลิกระบบผูกขาดนี้ และได้พยายามที่จะทำสัญญาการค้าอย่างเป็นทางการกับรัฐบาลจีน ดังนั้นในระหว่างปี 1787 – 1816 รัฐบาลอังกฤษจึงได้ส่งทูตเข้ามาเจรจาถึง 3 ครั้ง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ

2.2.2 สงครามฝิ่น (Opium War, 1839-1842) หรือสงครามกับอังกฤษครั้งแรก : ในขณะที่พ่อค้าต่างชาติไม่พอใจเงื่อนไขการค้าต่างๆ ที่วางตั้ง รัฐบาลจีนก็ไม่พอใจพ่อค้าต่างชาติในการนำฝิ่นเข้ามาแพร่หลายในจีนทำให้คนจีนติดฝิ่นมากขึ้น แม้รัฐบาลจะได้ออกกฎหมายในปี 1800 ห้ามนำฝิ่นเข้าประเทศก็ไม่สำเร็จ การลักลอบค้าฝิ่นเถื่อนก็ยังมียู่ในวันที่ 8 มกราคม 1839 จักรพรรดิจึงส่งข้าหลวงพิเศษ คือ หลิน เจ้อ ฮู (Lin Tse-hsu) ไปจัดการแก้ปัญหาฝิ่นที่วางตั้ง หลินได้ออกคำสั่งให้พ่อค้าต่างชาติส่งมอบฝิ่นในความครอบครองให้แก่ทางการ ซึ่งรวมทั้งสิ้น 20,000 หีบ และได้สั่งทำลายฝิ่นทั้งหมดด้วยการเผาอย่างเปิดเผยที่ Humen (the Bogue) ในวันที่ 3 มิถุนายน 1839 และเพื่อที่จะกำจัดกัการลักลอบค้าฝิ่นครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย เขาได้ออกประกาศเรียกร้องให้เรือต่างชาติทุกลำที่เข้าสู่เมืองท่า ต้องลงนามในข้อผูกมัดที่แสดงว่าไม่ได้มีฝิ่นต่างชาติเข้ามา (Chun-shu Chang, 1975, p. 87.) แต่กระนั้นฝิ่นก็ยังมีการลักลอบค้าอยู่อย่างชุกชุม ต่อมาในเดือนกรกฎาคม 1839 ได้เกิดกรณีฆาตกรรมชาวจีนโดยชาวอังกฤษและอังกฤษไม่ยอมส่งตัวผู้ร้ายให้ จึงเป็นสาเหตุนำไปสู่สงครามครั้งแรกระหว่างจีนกับอังกฤษในเดือนพฤศจิกายน 1839 ผลจีนพ่ายแพ้ต้องยอมลงนามในสนธิสัญญานานกิง (Treaty of Nanking) ในวันที่ 29 สิงหาคม 1842 สำคัญคือ

1. จีนต้องยกเกาะฮ่องกงให้แก่อังกฤษ

2. จีนต้องเปิดเมืองท่า 5 แห่ง คือ กวางตุ้ง อามอย ฟูเจา หนิงโป และเซี่ยงไฮ้ ให้ชาวต่างประเทศเข้ามาทำการค้าขายและพักอาศัยโดยเสรี โดยเป็นเขตสัมปทานอยู่ในความดูแลของอังกฤษ เมืองท่าทั้ง 5 นี้ภายหลังเรียกว่าเมืองท่าสนธิสัญญา (Treaty-ports)